

NOVA

MAART 2026
JAARGANG 30 - No.1

vereniging
vrienden van
Archeon

30 JAAR
1996 - 2026

Passie
voor
erfgoed

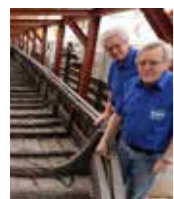

2026 is het jaar van het dertigjarig bestaan van de Vereniging. Al drie decennia zetten mensen zich in om van het Archeon een nog mooiere plek van historische beleving te maken dan het toch al is. De VVvA is jarig. In de twee NoVA's van dit jaar besteden we daar uiteraard aandacht aan.

Jammer is dat twee leden van het redactieteam ons verlaten. Wiel van der Mark liet weten om gezondheidsredenen zijn werkzaamheden voor ons blad neer te moeten leggen. Dat is voor ons een aderlating, maar vooral wensen we hem uiteraard sterkte toe. Daarnaast vertrekt ook Patricia Verbree uit de redactie. Bij haar is het om een prettiger reden. Ze gaat verhuizen en kan haar werk voor de vereniging niet combineren met haar nieuwe woonplaats. Ook haar bijdragen zullen we zeker missen, maar in deze aflevering levert ze nog een laatste inkijkje in de keuken van Vrouwe Hadewij.

Deze eerste NoVA van het jubileumjaar staat in het teken van de passie die onze leden op enige manier al dertig jaar hebben voor het verleden en dan vooral voor het erfgoed. Erfgoed, volgens de definitie in wikipedia, bestaat uit zaken die mensen 'waarderen, zich mee identificeren en willen bewaren voor toekomstige generaties'. In die zin heeft Archeon niet veel echt erfgoed, maar verwijzen de zorgvuldig nagebouwde gebouwen en objecten naar erfgoed dat zich elders bevindt of bevond. Een uitzondering zijn uiteraard de Zwammerdamschepen die tot echt materieel erfgoed behoren. Deze worden gewaardeerd en willen we bewaren. Erfgoed bestaat echter niet alleen uit gebouwen en objecten zoals schepen, maar ook uit ambachten, dialecten, verhalen, liederen, recepten, rituelen, processies en geuren. Zaken die we bij het Archeon en binnen de VVvA ruimschoots aantreffen.

Veel leesplezier!
Sjaak van der Velden

Bij de voorplaat. Een foto van onze vaste fotograaf Wim van Paul en Antoine, twee vrijwilligers bij een van de Zwammerdamschepen.

Dertig jaar geleden werd de basis gelegd voor een bloeiende gemeenschap van toegewijde vrijwilligers en vrienden van Archeon. In deze eerste NoVA van ons jubileumjaar blikken wij terug op 30 jaar betrokkenheid en onvermoeibare inzet voor de beleving van onze gedeelde geschiedenis. Van de prehistorie via de Romeinse tijd tot de middeleeuwen: onze vereniging heeft zich steeds ingezet om het verleden tastbaar, zichtbaar en betekenisvol te houden.

Een cultuur van betrokkenheid Onze vereniging is niet alleen een verzameling individuen met een gedeelde interesse; het is ook een netwerk van kennis, vaardigheden en enthousiasme. Al die jaren hebben onze vrijwilligers de geschiedenis voorgeleefd aan de bezoekers, bijvoorbeeld als middeleeuwse chirurgijn. Elke bijdrage gaf vorm aan een verenigingsgeschiedenis die ons verbindt met het verleden.

30 jaar passie voor Archeon en erfgoed

Hoogtepunten en mijlpalen Er waren vele mijlpalen. Naast het vrijwilligerswerk leverde de vereniging tal van bijdragen aan Archeon. Dit jaar, ter gelegenheid van ons lustrum, schenken we een prehistorisch visserskampje. Dan was er ook nog de

lezingencyclus met een indrukwekkende lijst expert-sprekers. Elk project heeft onze onderlinge band versterkt en ons dichterbij de geschiedenis gebracht. Trots zijn wij op de samenwerking met medewerkers en directie van Archeon, andere erfgoedorganisaties, en vele anderen die de maatschappelijke waardering voor ons cultureel erfgoed hebben vergroot.

De kracht van vrijwilligers en vrienden Onze vereniging staat of valt met de inzet van vrijwilligers en vrienden. Jullie zijn het hart en de ziel van onze organisatie. Jullie betrokkenheid, kennis en energie hebben ervoor gezorgd dat wij altijd vooruitgang hebben geboekt. Dankzij jullie kunnen wij blijven groeien en innovatieve manieren vinden om erfgoed levend te houden.

Een blik op de toekomst Terwijl wij dit jubileum vieren, kijken wij ook vooruit. De komende jaren bieden nieuwe kansen om ons erfgoed nog toegankelijker en boeiender te maken. Wij willen onze bijdragen uitbreiden en versterken en nog meer samenwerken met anderen. Onze droom is om erfgoed te laten leven in de harten en geesten van mensen.

Namens het bestuur en alle leden richt ik ook een hartelijk dankwoord aan iedereen die de afgelopen 30 jaar een bijdrage heeft geleverd aan onze vereniging. Of u nu al vanaf het begin betrokken bent of recentelijk bent toegetreten: uw inzet is onmisbaar geweest. Laten wij dit jubileumjaar aangrijpen om elkaar op te zoeken en gezamenlijk onze passie voor erfgoed te vieren en ons te verbinden aan de generaties na ons. Met trots en dankbaarheid kijk ik uit naar de volgende 30 jaar, waarin wij samen het erfgoed van gisteren levend houden voor morgen.

▲
Bert Huisman
Voorzitter Vereniging
Vrienden van Archeon

Inhoud

Van de redactie.....	2
Van de voorzitter.....	3
Ondertussen in Archeon.....	4
Ondertussen bij VVvA.....	5
Van stapel stenen naar molshoop.....	6-7
Toen ook al?.....	8-9
Erfgoed in de middeleeuwen.....	10-11
Waarom vrijwilliger, leden aan het woord ..	12
Naar een toekomstig vrijwilligersbeleid .	14-15
Ambrosius' erfgoed.....	16
Ayun, een bijzondere erfenis.....	17
Boeken en tentoonstellingen.....	18
Agenda.....	19

Colofon

Redactieteam: Ratna Drost, Erik Elshout, Annette Geerlings (tekstredactie), Helma Hartman, Patricia Pol, Giel de Reuver, Leo van Sister, Monique Veldman, Frank Wiersema

Hoofdredactie: Sjaak van der Velden

Foto's indien niet anders vermeld:

Willem de Jeu

Opmaak: Wendy Moubis (Junglesz Studio)

Contact: nova@vrienden-archeon.nl

NoVA is het verenigingsblad van de VVvA en verschijnt twee keer per jaar. De volgende NoVA verschijnt in het najaar van 2026.

De redactie behoudt zich het recht voor ingeleverde stukken niet te plaatsen dan wel te wijzigen.

Sponsors:

Ondertussen in Archeon

Door Jack & Monique Veldman, directie museumpark Archeon

Een nieuw Archeonseizoen gaat van start. Natuurlijk kijken we even achterom, maar dan weer volop vooruit alwaar een nieuw seizoen op ons wacht.

Afgelopen winter is in het Romeinse badhuis de tentoonstelling 'Bene Lava' van start gegaan.

Een unieke tentoonstelling die samengesteld is door Ratna Drost, waarin bezoekers een duik nemen in de wereld van Romeinse badcultuur. Was het allemaal plezier, of juist ellende?

In december ging het lichtfestival De Zijderoute van start. Tijdens de kerstvakantie hebben vele bezoekers Archeon in de avond bezocht. Het festival bood een betoverende combinatie van oude en moderne technieken met een indrukwekkende lasershow en mooie vertellingen van onze Archeotolken. Zij vertelden verhalen over de zijderoute en handel in de prehistorie, Romeinse tijd en de middeleeuwen. Ook de Romeinse limes met de Zwammerdamschepen mochten hierbij niet ontbreken. Komende winter realiseren we weer een nieuwe, bijzondere editie.

De trechterbekerboerderij is het afgelopen jaar opnieuw opgebouwd en ziet er prachtig uit. In samenwerking met Leo Wolterbeek en het Archeon bouwteam is deze nieuwe boerderij klaargemaakt voor het komende zomerseizoen. Op dit moment wordt een hut op het ijzertijderf afgebroken om net zoals de trechterbekerboerderij weer in ere hersteld te worden.

Op de Romeinse restauratiewerf zijn inmiddels de laatste containers met hout gearriveerd. Hier wordt voortvarend voortgang gemaakt met de schoonmaak van het hout. Het betreft met name delen van planken van het grootste schip van Zwammerdam, de Zwammerdam 4 van 34 meter. Tussen de scheepsdelen zijn echter ook nog een aantal planken van de Zwammerdam 2 ontdekt. Dit schip staat al een aantal jaar opgebouwd in het solarium. Bij de opbouw misten inderdaad een aantal delen en het is prachtig dat deze nu ook tevoorschijn komen. Deze kunnen straks alsnog toegevoegd worden.

Afgelopen winter is de restauratie van de Romeinse kano ODM IX succesvol afgerond in samenwerking met archeologiebureau Vestigia. De boomstamboot werd na uitgebreid onderzoek ondergedompeld in een moderne conserveringstank met PEG, zodat het hout duurzaam behouden blijft. Naar verwachting kan de boomstamboot over ongeveer twee jaar worden tentoongesteld in Gelderland.

Voor het nieuwe seizoen staan prachtige historische evenementen op het programma. Onder andere de Midzomer Fair en de Midwinter Fair, het Internationaal Romeins Festival, het Viking Festival en het Lente- en Oogstfeest. Tijdens deze evenementen komen geschiedenis, ambacht en beleving samen, met spectaculaire shows, boeiende demonstraties en interactieve activiteiten voor jong en oud. Ook wordt gekeken naar nieuwe ontwikkelingen in de middeleeuwen. Hierover volgt aan het einde van het seizoen meer informatie. Kortom, er staat een seizoen vol levende geschiedenis en unieke ervaringen op ons te wachten!

We kijken dit jaar uit naar het jubileum van de VVvA-30 jaar en feliciteren het bestuur en de vrijwilligers alvast van harte met deze mijlpaal. We hopen u allen te verwelkomen in 2026 en danken alle medewerkers, vrijwilligers en het bestuur van de VVvA hartelijk voor hun tomeloze inzet. Dankzij jullie bijdrage wordt Archeon steeds mooier, levendiger en boeiender voor al onze bezoekers. Op naar een geweldig seizoen vol historie en beleving!

Ondertussen bij VVvA

Door Leo van Sister, Communicatie VVvA

We staan aan het begin van een speciaal jaar. Het jaar is triest gestart met het vroegtijdig overlijden van onze secretaris en goede vriend Armand Simonis alsmede dat van broeder Carel van de Camp. Een moment om bij stil te staan.

Later in het jaar vieren we het heuglijke feit dat onze vereniging in april alweer 30 jaar actief is. In al die jaren hebben we ons met zeer veel vrijwilligers in en voor Archeon actief ingezet. We mogen wel zeggen dat VVvA een zeer grote steunpilaar voor het museumpark is.

Natuurlijk gaan we dat vieren met onze leden en wel op zaterdag 27 juni. Naast de feestelijke bijeenkomst schenkt de vereniging aan Archeon dan een traditioneel viskampje dat wij komende tijd met elkaar in het prehistorische gedeelte van Archeon gaan bouwen.

Zo in het begin van het jaar is er ook altijd de (vrijwilligers) banenmarkt en dat komt goed uit want onze grote en prettig groeiende vereniging heeft altijd nieuwe vrijwilligers, bestuurs- en commissieleden nodig; zie de vacatures op onze website.

De activiteitencommissie zorgt er ook dit jaar weer voor dat er veel interessante lezingen en andere activiteiten georganiseerd worden. Zie de agenda op pagina 19 van deze NoVA. Een van de fijne voordelen van het lidmaatschap. Ook de activiteitencommissie zoekt trouwens nog vrijwilligers.

En natuurlijk is er ook de jaarlijkse VVvA Archeologiereis welke dit jaar voert naar Normandië en Bretagne. In die 7 dagen zullen veel archeologisch interessante plaatsen bezocht worden met overblijfselen uit de prehistorie, de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Een mooie duik in de geschiedenis dus.

▲ De menhirs van Carnac, bron: wikimedia Commons

◀ Foto: museumpark Archeon

Van stapel stenen naar molshoop

Tekst en foto's door Frank Wiersema, vrijwilliger

belangrijke ontwikkelingen in de archeologie van de prehistorie

Wie in Archeon het pad volgt van de steentijd naar de metaaltijden, ziet aan de linkerhand eerst een hunebed en voorts een grafheuvel. Toen ik goed 10 jaar geleden als vrijwilliger bij Archeon begon, was er weinig aandacht voor die veredelde molshoop tegenover de bronstijdboerderij. Archeologie is echter een dynamisch veld en veel kan veranderen in 10 jaar tijd. Sinds onderzoek naar DNA een vogelvlucht heeft genomen, is veel meer duidelijk geworden over wat voor belangrijke ontwikkeling gemarkeerd wordt door dat stukje wandelpad van hunebed naar grafheuvel. Het toont een grootschalige migratie die voorgoed het Europese landschap veranderde, met een pan-Europese cultuur, lange-afstandsrelaties en de introductie van een taal die ten grondslag ligt aan wat we vandaag de dag nog spreken – het Indo-Europees.

Van hunebed naar grafheuvel

Ook in mijn tijd was er al speculatie wat er achter de verandering zat van Hunebed naar grafheuvel. Kortgezegd werden in hunebedden allerlei mensen begraven, zonder dat men een verschil zag in status of rijkdom. Dat verschil leek überhaupt nog niet te zijn uitgevonden. Met de komst van grafheuvels in de late steentijd en vooral in de bronstijd, zien we dat bepaalde individuen met indrukwekkende grafgiften werden begraven en een grafheuvel opgetrokken kregen, terwijl de meeste anderen het met een soberdere uitvaart moesten doen. Zij werden bijvoorbeeld bijgezet in zo'n grafheuvel.

Specifiek in onze streek vielen die verschillen overigens wel mee, maar dat terzijde. In het algemeen illustreren die grafheuvels dat we voor het eerst verschillen zien in status en rijkdom. Niet iedereen is gelijk, zoals wel het geval leek te zijn bij de Hunebedbouwers.

Veel inkt is gevloeid over de vraag hoe dit gegaan is: is de cultuur van de mensen ontwikkeld richting een samenleving met sociale ongelijkheid, of zijn mensen met andere culturele gewoontes deze kant op getrokken?

Migratiegolf uit zuidoost Europa

Na decennia onenigheid, is sinds 10 jaar geleden die knoop doorgehakt. Grootschalige studies naar DNA vonden, dat er een grote migratiegolf heeft plaatsgehad van de Pontisch-Kaspische Steppe (in het zuiden van Oost-Europa) onze kant op. Het onderzoek laat zien dat die migratiegolf de bevolking van Europa flink heeft veranderd. Op sommige plekken, zoals op de Britse eilanden, is de bevolking zelfs bijna helemaal vervangen. Mensen met een andere genetische achtergrond dan de Hunebedbouwers hebben dus de grafheuvels gebouwd. Maar het bleef niet bij grafheuvels. Archeologie wordt niet alleen door DNA-onderzoek geholpen, maar ook door taalonderzoek; de archeo-linguïstiek. Linguïsten vermoedden al langer dat mensen vanuit een andere streek onze kant op kwamen, op basis van een verandering van de taal. Op de steppe leefden deze mensen vooral van veehouderij

en waren zeer mobiel. De neolithische mensen in onze streek, deden vooral aan landbouw en waren minder mobiel. Het viel linguïsten al op, dat de Indo-Europese taal (een taalgroep waar bijna alle Europese talen, en talen in het westen van Azië onder vallen) wel woorden hebben die met wagen-technologie te maken hebben, zoals as, spaak. Het wiel lijkt ook niet eerder in onze streek te zijn voorgekomen. Daarentegen lijken specifieke woorden die met landbouw te maken hebben juist uit een oudere taal te komen, nog van vóór die Indo-Europese intrede. Ook het linguïstische onderzoek lijkt er dus op te wijzen, dat mensen vanuit de steppe onze kant op zijn gekomen, en hun taal hebben meegenomen. Dat wordt nu door DNA-onderzoek bevestigd.

Blond haar, blauwe ogen?

Onderweg van de steppe naar het westen, werd het gebruik van landbouw overigens wel opgepikt. We zien dat de genen van de eerdere neolithische bewoners ook wel een beetje mixen met de nieuwkomers. Het is die mix, die de genen op de Britse eilanden bijna geheel vervangt.

Genetica geeft nog meer leuke wetenswaardigheidjes. Het kan ook wat zeggen over het uiterlijk van mensen. Toen ik 10 jaar geleden foto's maakte van Hunebedbouwers, fotografeerde ik blonde mensen met blauwe ogen; de stereotypische Drent. Dit blijkt volledig verkeerd. De blonde

▼ De bronstijd grafheuvel in Wolfheze

haren kwamen pas met deze migratie van de steppe onze kant op. Hunebedbouwers zijn nazaten van een eerdere migratiegolf eerder in de steentijd, toen landbouw vanuit Anatolië zich over Europa verspreidde. Deze mensen hadden een getinte huid, zwart haar en bruine ogen, zoals ook de huidige Anatoliërs. Deze vroege boeren vervingen op hun beurt de jagerverzamelaars van de midden-steentijd, die donkere huid hadden. Het lijkt erop dat deze mensen juist weer blauwe ogen hadden. Dat maakt het casten voor foto's lastig. We hebben de foto's uiteindelijk toch maar overgedaan.

Een veranderd erfgoedverhaal

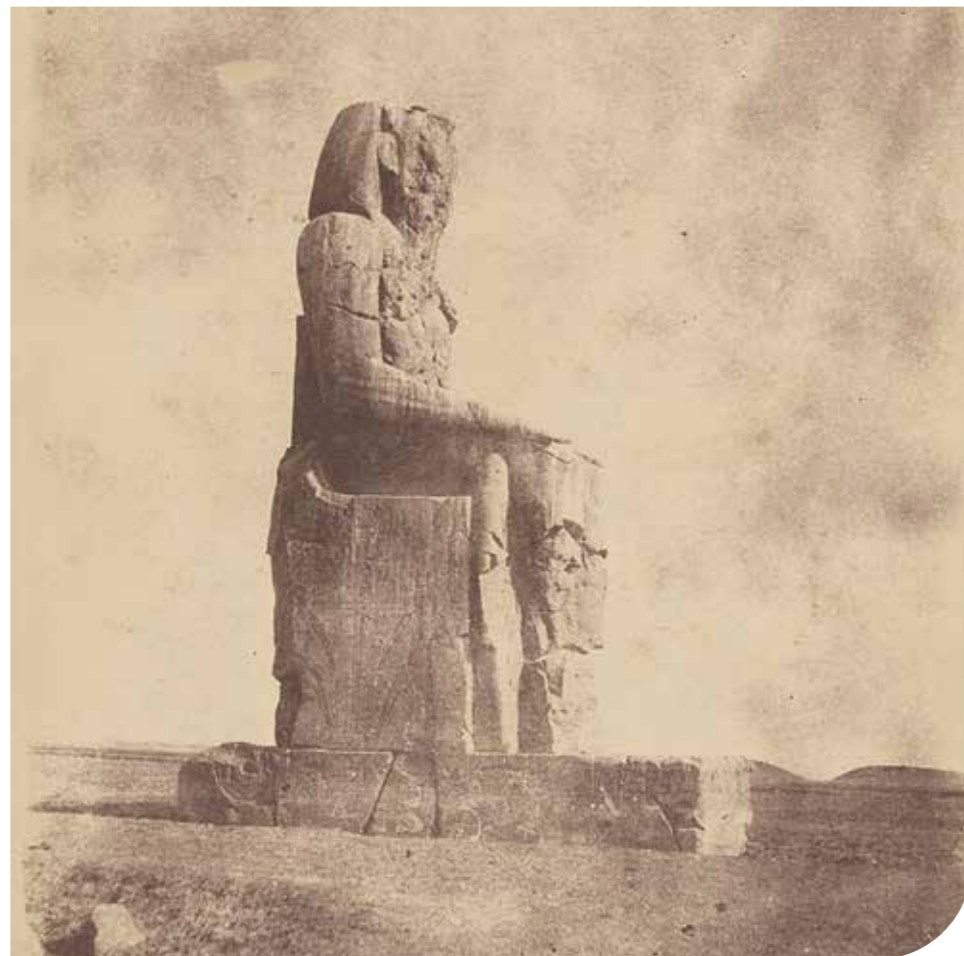
Als je uit passie voor erfgoed de ontwikkelingen volgt, kan het dus zomaar zo zijn dat in een tijdspanne van 10 jaar, je verhaal volledig verandert. Als je nu van het hunebed langs de bronstijd grafheuvel loopt, kun je bezoekers vertellen, dat een hoop dingen van vandaag de dag hier begonnen zijn. De taal die we spreken vindt hier zijn oorsprong; blonde haren, lichte huid en blauwe ogen komt van deze migratiegolf; lange afstandsrelaties exploderen en een pan-Europese cultuur neemt vorm aan. Uiteindelijk ontwikkelen hieruit culturen die we later Germaans, Keltisch, etc. noemen. Oja, en nog iets met brons.

▲ D27, het grootste hunebed van Nederland in Borger

Toen ook al? Erfgoed bij de Romeinen

Door Ratna N. Drost, MA

▲ De colossus van Memnon in Thebe

Vanaf de 19e eeuw nam de interesse voor Europees erfgoed een enorme vlucht. Er werd gegraven naar en gefantaseerd over het verleden en men ging eropuit om dat erfgoed te bekijken. Was dit nieuw? Nee. Ook Romeinen waren gefascineerd door alles wat ouder was dan zichzelf. De Romeinse upperclass trok met reisgidsen langs wereldwonderen als de Akropolis, de Tempels van Baalbek en met stip op 1: de 16 meter hoge Kolos van Memnon in Egypte. Die kolos was overduidelijk niet van de Trojaanse held Memnon, maar van farao Amenhotep III, want dat stond er gewoon op. Geen Egyptenaar die deze misvatting corrigeerde natuurlijk, want al die bezoeken leverden veel geld op. De cultuursnuivers bezochten niet alleen het erfgoed, maar creëerden het ook door overal graffiti achter te laten.

Ik was hier

De benen van de Kolos van Memnon staan bomvol gekrast, van kort en bondig tot uitgebreid. Veelal staat er iets als 'VIDI', de Romeinse variant van 'Ik was hier' gevolgd door een naam, maar mooier was natuurlijk een complete volzin zoals: 'Ik, Ammonios, singularis van Italië, zag en bewonderde het'. Het principe van 'actie-reactie' is er ook. Op één van de voeten staat: 'Ik kan de hiërogliefen niet lezen.' Direct daaronder staat een geïrriteerde reactie: 'Wat maakt het uit dat je de hiërogliefen niet kunt

lezen? Ik snap je zorg niet.' Kortom: je staat bij zoveel moois van lang geleden en dan schrijf je dit?!

Een wereldwonder bezoeken was duur, maar veel Romeinen creëerden dicht bij huis per ongeluk erfgoed. In een Pompeiaanse kroeg staat: 'Wij, twee mannen, vrienden voor het leven, waren hier. Onze namen, wij zijn Gaius en Aulus.' Een herkenbaar en onschuldig bewijs van boezemvriendschappen, totdat de volgende vraagstukken zich voordoen: Wie waren deze besties? Waren zij inwoners van Pompeï of toeristen die hun gezellige dagje uit vastlegden? Maar belangrijker: waren zij nog in Pompeï toen de Vesuvius uitbarstte? Hebben zij elkaar in dat geval kunnen vinden? Hebben ze het overleefd of niet? Het zou zomaar kunnen dat wie Pompeï bezoekt en daar de gipsafgietsels ziet van de slachtoffers, één van hen ziet.

Het Mouseion

Erfgoedsteden als Pompeï zeggen met al hun graffiti veel over het dagelijks leven van de gewone burger. Een welkome aanvulling op de geschreven geschiedenis van de elite. Een elite die trouwens niet alleen egoïstisch was, maar vaak hun rijkdom en

verzameld erfgoed deelde. Rome gold vanaf de 2e eeuw v. Chr. als 'mouseion': een 'Huis der Muzen'. De stad diende als verzamelplaats voor artefacten, curiositeiten en buitgemaakte voorwerpen. Invloedrijke mannen als Marcus Agrippa pleitten ervoor om al dat moois tot nationaal eigendom te verklaren in plaats van alles in privé-sfeer te bewaren. Dit ging de elite te ver, maar zij waren wel bereid om publieke locaties als fora en badhuizen vol te zetten met erfgoed, zodat het gewone volk het ook kon zien. De eerste bruiklenen.

De populairste stukjes erfgoed? Geïmporteerde Griekse sculpturen die overal en nergens vandaan gehaald werden en nu in onze beroemdste musea staan. Veel van deze beelden zijn eigenlijk helemaal niet Grieks, maar een Romeinse kopie, want niet iedereen kon een origineel betalen. Met die kopieën is iets... Op de vreemdste plekken zien we boomstammen, vazen en draperieën, maar waarom? Omdat veel van de geïmporteerde beelden van brons waren, hol en daardoor relatief licht. Een uitgestrekte arm of balanceren op één been? Geen probleem. Wie dat in marmer probeerde te kopiëren, zodat het brons omgesmolten kon worden tot iets anders, merkte al snel dat marmer veel zwaarder was, met afbrekende ledematen en frustratie tot gevolg. Dan maar een beetje erfgoedvervalsing en wat toevoegingen doen. Als je het eenmaal door hebt, herken je de kopieën overal. Een kopie is een stukje erfgoed op zich, want het laat de Romeinse oplossingsgerichtheid en creativiteit op het gebied van kunst zien. De beelden waren ook niet minder mooi en door die kopieën weten we dat veel Griekse sculpturen ooit bestonden. Een win-win-situatie.

Het beroemdste voorbeeld van een Grieks bronzen beeld dat niet is omgesmolten of gekopieerd? De 'rustende bokser', een werk uit de Hellenistische periode (323-32 v. Chr.), waarin kunstenaars zich afkeerden van de traditionele geïdealiseerde, emotioneel menselijke weergave. Het realistisch weergeven van emoties, beweging en fysieke gesteldheid kwam voorop te staan. In de bokser komt alles samen: fysieke en mentale uitputting, wondjes, bloemkooloren en stukgeslagen handen. Blijkbaar raakte het werk ook bij de Romeinen de gevoelige

snar en bleef dit erfgoed ongeschonden. Bij opgraving bleek namelijk dat het beeld zelfs heel zorgvuldig en bewust was begraven, waardoor wij 2000 jaar later op gelijke wijze door hem geraakt kunnen worden in het Palazzo Massimo in Rome, een modern museum gebouwd in de Romeinse Baden van Diocletianus. Letterlijk erfgoed in erfgoed.

Het eerste museum

Maar wie bouwde eigenlijk het eerste echte museum? Die eer gaat naar een vrouw. De Neo-Babylonische prinses Ennigaldi-Nanna stichtte in 530 v. Chr. een museum gericht op Mesopotamische oudheden. Alle items, waarvan sommige dateren van 1.500 jaar vóór de oprichting van het museum, waren gecatalogiseerd en voorzien van beschrijvende labels in drie talen. Ennigaldi-Nanna nam zelf het curatorschap op zich. Ook toen gold al: erfgoed door mensen, van mensen, voor mensen.

▲ Bokser, Nationaal museum Rome

Erfgoed in de middeleeuwen

Door Wieze van Elderen, vrijwilliger VVvA

Wat willen we bewaren voor toekomstige generaties? Deze vraag leeft sterk in onze samenleving, wat blijkt uit de aandacht voor geschiedenis en tradities. Erfgoed—zowel materieel als immaterieel—verbindt verleden en heden. Maar was men in de middeleeuwen ook bewust bezig met erfgoed, en welke keuzes werden toen gemaakt? Hoe dacht men tussen 500 en 1500 na Chr. na over het doorgeven van erfgoed.

Bouwen voor de eeuwigheid

Als ik aan mijn leerlingen vraag naar de middeleeuwen, komen ze steevast met kastelen (en ridders). Vanuit deze periode zijn er weinig gebouwen onveranderd gebleven omdat ze meestal van hout waren en dat zou al lang zijn vergaan. Daarom zijn de meeste kastelen in de loop der eeuwen regelmatig verbouwd, maar zij vormen wel het beeld dat moderne mensen hebben over deze periode. De meest authentieke exemplaren die we nu nog kunnen zien zijn bijvoorbeeld kasteel Amersoyen of kasteel Hernen. Wil je zien hoe vroeger de kastelen gebouwd werden?

Kijk dan eens bij Kasteel Guédelon in Frankrijk. Daar bouwen ze, net als we in Archeon gewend zijn, op 13e -eeuwse wijze een burcht.

De kerk speelde een centrale rol in de middeleeuwen. Vrijwel iedereen was gelovig en religie beïnvloedde het dagelijks bestaan. Dit zien we terug in de indrukwekkende kerken en kathedralen uit die tijd. De kerken en kapellen uit de vroege middeleeuwen werden gesticht op voor de lokale bevolking belangrijke plaatsen, zoals de plek van een oude, heidense tempel of het graf van een heilige. De keuze van de plek van een belangrijk gebouw betekent dat men dat toen belangrijk vond om door te geven of te bewaren. Vaak dienen de eerste romaanse kapellen als basis van kerkgebouwen die tegenwoordig nog te bewonderen zijn. Een mooi voorbeeld daarvan is de Sint-Servaasbasiliek in Maastricht.

In de tweede helft van de middeleeuwen zien we de ontwikkeling en de emancipatie van de steden in de lage landen. Dat is nu nog te zien aan (delen van) overgebleven stadsmuren, poorten, wagen en prachtige stadhuizen. De burgers waren trots op deze bouwwerken en daarom zijn ze bewust behouden gebleven.

▼ *Het kasteel in Guédelon, foto graaf Paul Hermans (wikicommons)*

Niet in steen geschreven

Als historicus gaat mijn interesse vooral uit naar geschreven bronnen. Voordat de boekdrukkunst in de vijftiende eeuw werd uitgevonden, werden boeken met de hand geschreven. Dit gebeurde vaak in kloosters, waar monniken teksten overschreven. Deze handgeschreven boeken, manuscripten genoemd, bevatten religieuze teksten, wetenschappelijke kennis en literatuur. Ze waren vaak rijk versierd met kleurrijke illustraties en bladgoud. Vooral de periode tussen 500 en 1000 zijn ongelofelijk belangrijk gebleken voor onze kennis over de geschiedenis. Door de interesse die er toen was in de klassieke oudheid (Grieken en Romeinen), weten we nu nog steeds veel over die tijd. Hoe zit dat?

Voor de overdracht van kennis gebruikten de oude klassieken, als iets niet in steen was geschreven, vooral boekrollen (Volumen) gemaakt van papyrus. Helaas is dat een zeer kwetsbaar materiaal dat vrijwel zeker na 200 jaar verloren gaat. Als je de inhoud wilde behouden en gebruiken, moest deze dus worden overgeschreven. Dat gebeurde in Europa veelvuldig in de scriptoria van de vroegmiddeleeuwse kloosters en door Arabische wetenschappers. Zo zorgden zij ervoor dat veel van de voor hen belangrijke werken niet verloren zijn gegaan. Veel klassieke teksten zijn via een lange keten van handgeschreven kopieën doorgegeven aan de moderne tijd. De originelen zijn reeds lange tijd geleden verloren gegaan. Als een tekst was overgeschreven of, vanaf de 15e eeuw, was gedrukt, verloor het oude handschrift zijn waarde en werd het vaak weggedaan. Alleen de uitzonderlijk mooie, vaak rijkversierde exemplaren behielden hun aantrekkingskracht en bleven behouden.

Kennis voor het nageslacht

Gedurende de middeleeuwen zijn er ook veel nieuwe literaire werken geschreven en

▲ *Sint Nicolaas voorkomt dat een schip zinkt (Guido di Pietro, genaamd Broeder Angelico, (Vicchio c. 1395 - Rome 1455), c. 1437, Vaticaan Museum)*

aan ons doorgegeven. Middeleeuwse werken van religieuze aard hebben het christelijke geloof en traditie vormgeven en vormen nog steeds de basis van veel hedendaagse gebruiken zoals Sinterklaas, Kerst en Carnaval. Romans en ridderverhalen spelen nog steeds een grote rol in moderne boeken, kunst en films.

Mijn persoonlijke interesse gaat vooral uit naar de Artesliteratuur in het Middelnederlands. Artesliteratuur, vroeger ook wel vakliteratuur genoemd, betreft geschriften die betrekking hebben op één of meer van de vakgebieden van de *artes mechanicae*, de vaardigheden die men nodig had om een ambacht uit te voeren. Deze is in zeven onderdelen verdeeld, te weten *opificium* (het handwerk, bijvoorbeeld hout- en steenbewerking, schilderen en schrijven, maar ook alchemie, mijnbouw en architectuur), *armatura* (krijgskunde), *navigatio* (zeevaart en aardrijkskunde), *agricultura* (land- en tuinbouw en kookkunst), *venatio* (jacht en visserij), *medicina* (geneeskunde), en *theatrica* (de hofkunsten). Het laatste gebied was de *artes magicae of incertae*. Hieronder vielen allerlei magische bezigheden zoals waarzeggerij en geheimschriften en dergelijke. Al deze werken geven aan welke praktische kennis onze voorouders als erfgoed aan ons door wilden geven. Dit erfgoed gebruiken wij dan weer om het dagelijks leven in Archeon tot leven te brengen.

Waarom vrijwilliger, leden aan het woord

Door 12 vrijwilligers

Ik ben sinds 1992 vrijwilliger op Archeon op verschillende locaties; o.a. naaiatelier, bronstijd en middeleeuwen. In die periode heb ik veel geleerd over onze geschiedenis, diverse oude ambachten en heel veel leuke enthousiaste mensen ontmoet en gesproken.

Annette Geerlings

Zich onderdompelen in geschiedenis en archeologie kan op geen fijnere plek dan in "ons" Archeon. Er is altijd iets te doen en te beleven, en om daar via VvVA al 13 jaar als vrijwilliger mijn steentje aan te mogen bijdragen, geeft me elke keer weer veel voldoening. Bovendien is het een gezellige, kleurrijke vereniging waar mensen van allerlei pluimage samenkomen — juist dat maakt het zo bijzonder.

Leo van Sister

Geschiedenis en tuinieren is voor mij een mooie combinatie. Uitzoeken welke gewassen in de middeleeuwen werden gegeten en hoe ze te verbouwen. Door het te doen, leren koken met een aardewerken pot. Ontdekken dat ik het leuk vind om met bezoekers te praten en uitleggen wat ik aan het doen ben. Voor je het weet ga je leren boogschieten en zwaardvechten en omdat er genoeg uren in een week zitten, word je immer. Dat kan je gebeuren als vrijwilliger op het Archeon. Een bijzonder plek met bijzondere mensen. Je begint aan een avontuur en laat je verrassen door wat het je brengt.

Henk van den Bos

Als kind al hield ik van geschiedenis, inclusief Archeon bezoeken vanaf de opening in 1994. Er volgde een studie geschiedenis in Leiden en een baan op Archeon. Kort voor die eindigde werd ik gevraagd mee te werken aan de NoVA. Ik houd ook van strips en opperde er eentje te tekenen. De rest is geschiedenis (pun intended).

Giel de Reuver

Vrijwilliger zijn bij een vereniging geeft je de mogelijkheid je hobby uit te oefenen met gelijk geïnteresseerde mensen, vrijwilligers en de medewerkers, die ook allemaal zo veel weten en toch ook verschillend zijn. Zonder vereniging en Archeon sta je met je tentje in het bos.

Erik Elshout

Ik ben 46 jaar en vrijwilliger in de Middeleeuwen. In 2018 ben ik 100% afgekeurd en het Archeon en de VvVA bieden mij sinds 2022 de gelegenheid om eens in de zoveel tijd er even uit te zijn en me onder de mensen te mengen. Door mijn grote passie voor geschiedenis vind ik het dan ook erg leuk om erover te vertellen. En als je dan ook nog eens de gasten een leuke dag kan bezorgen, kan mijn dag niet meer stuk!

Peter Kuling

Met Annette, Anneke en Anja zorg ik voor de ontvangst van de bezoekers van de lezingen in het Archeologiehuis. Alles wordt letterlijk uit de kast gehaald en wij zorgen voor een kopje thee, koffie en in de pauze een glaasje wijn of iets fris. We zien blije gezichten en nemen ook de lezingen mee. Zelfs onderwerpen waarvan je denkt er geen binding mee te hebben, blijken dan toch heel interessant te zijn. Na afloop gaat alles weer schoon de kast in voor de volgende lezing.

Greet Harkema

Al heel lang ben ik vrijwilliger in Archeon en ik heb dit altijd als een soort 'thuiskomen' ervaren, het was heerlijk om hier te mogen en kunnen koken! Gezellige fijne collega's, prachtig park en vooral enthousiaste bezoekers. De Nova is belangrijk als ondersteuning, vraagbaak en voor kennisoverdracht.

Patricia Verbree (Vrouw Hadewij)

Het verleden beleven kan eigenlijk helemaal niet, hoor je wel. De context van de huidige tijd is zo anders dat iedere poging tot herbeleven gedoemd is te mislukken. En toch denk ik dat mensen (jagers-verzamelaars, Romeinen, Middeleeuwen, 21e-eeuwen) elkaar herkennen en daardoor hun eigen tijd beter kunnen begrijpen. Daarom ben ik vrijwilliger bij de Vrienden van Archeon.

Bert Huisman

De betrokkenheid komt door mijn interesse voor geschiedenis. Ik fotografeer archeotolken van Archeon en documenteer de voortgang van de Zwammerdamschepen. Die zijn gevonden waar generaties voorouders van mijn vrouw "boerden". Het gebruik van schepen in de Romeinse tijd is interessant evenals de toegepaste techniek, toen en nu. Het is heel leuk om na mijn pensionering mijn professe als onderwijzer weer te kunnen inzetten en bezoekers een beeld te schetsen van die tijd.

Wim de Jeu

Uit passie voor archeologie en erfgoed verdiep ik mij al jaren in de prehistorie. Bij de VvVA kan ik goed mijn ei kwijt, en ik vind het heerlijk om als redactielid van NoVA kennis uit te wisselen met medefanatiekelingen.

Frank Wiersema

Vrijwilligerswerk is mensenwerk! Het zijn niet alleen de contacten met de collega-vrijwilligers maar juist ook de bezoekers, die het regelmatig tot een 'feestje' maken. Ik probeer verleden en heden in de gesprekken met elkaar te verbinden; dat levert leuke en soms verrassende reacties op. Ook ik blijf leren!

Patricia Pol, vrijwilliger sinds 2004

Naar een toekomstbestendig vrijwilligersbeleid

Door Bert Huisman, voorzitter VVvA

▲ De Griekse wijsgeer Plato, zag rechtvaardigheid als de hoogste deugd (Altes Museum Berlin)

In dit jubileumnummer ter gelegenheid van ons 30-jarig bestaan vieren wij allereerst de traditie, de veerkracht en de meerwaarde van onze vrijwilligers- en vrienden in de afgelopen 30 jaar. Er is veel om trots op te zijn en we bouwen voort op een solide basis. Daarnaast zijn er ook nieuwe uitdagingen die ons de kans geven ons te ontwikkelen. Daarom heeft het bestuur tijdens de Algemene Ledenvergadering een vernieuwd vrijwilligersbeleid voorgelegd en besteden we er hier aandacht aan.

Bij nieuw beleid horen uitspraken over structuren en processen met bijbehorende schema's en teksten. Die komen via een digitale plek. Nu wil ik vooral aandacht besteden aan onze cultuur van samenwerken. Immers, als deze cultuur op orde is, dan komen de goede bijdragen haast vanzelf.

De vijf Kernpunten

1. Betrokkenheid is de sleutel tot een levendige en duurzame vrijwilligersgemeenschap in Archeon. We moedigen de vrijwilligers aan om hun vrijwilligerswerk met toewijding uit te voeren, maar ook om actief te werken aan verdieping van hun kennis en vaardigheden en om ideeën voor verbeteringen aan te dragen. We willen de randvoorwaarden hiervoor verbeteren, bijvoorbeeld door tijdeigen kleding en zo nu en dan excursies voor iedereen bereikbaar te maken. Ook in regelmatig overleg binnen de vrijwilligersgroepen willen wij ervoor zorgen dat iedere vrijwilliger zich gehoord en gewaardeerd voelt. Betrokkenheid mogelijk maken betekent ook dat wij als vereniging transparant zijn over onze doelen en werkwijzen, uitdagingen en successen, zodat vrijwilligers zich verbonden kunnen voelen met onze missie.
2. Wellevendheid is niet alleen beleefdheid; het betekent ook respect en waardering voor elkaars inzet, achtergrond en ideeën. In ons nieuwe beleid verankeren we wellevendheid in de manier waarop wij met elkaar omgaan. We willen een omgeving creëren waarin alle vrijwilligers zich veilig en gewaardeerd voelen, ongeacht leeftijd, achtergrond of ervaringsniveau. Ook als we het niet met elkaar eens zijn gaan we met respect met elkaar om en kiezen onze woorden en handelingen met respect voor de ander, zodat iedereen zich welkom kan voelen binnen onze vereniging.

▲ Erasmus schreef al een boekje over wellevendheid, weliswaar voor kinderen maar toch (Rijksmuseum Amsterdam)

3. Rechtvaardigheid draait om een eerlijke verdeling van taken, verantwoordelijkheden en erkenning. Dit betekent dat wij heldere afspraken maken over verwachtingen, vrijwilligersvergoedingen en eventuele groeimogelijkheden. Naast het opnieuw aantrekken van een vertrouwenspersoon zullen wij de klachtenprocedure actualiseren, zodat vrijwilligers op een veilige en vertrouwelijke manier eventuele zorgen of onrechtvaardigheden kunnen melden. Rechtvaardigheid betekent ook aanvaarden dat samenwerking met onze mede-vrijwilligers en onze Archeon-collega's een kwestie is van geven en nemen.
4. Betrouwbaarheid is een vaste partner in vrijwilligerswerk. Onze vereniging verbindt zich eraan om afspraken na te komen, duidelijk te communiceren en vrijwilligers de hulpmiddelen en ondersteuning te bieden die zij nodig hebben om hun taken succesvol uit te voeren. Dit betekent ook dat wij verantwoordelijkheid nemen voor onze beloften en eerlijk zijn over eventuele veranderingen of uitdagingen. Vrijwilligers kunnen op ons rekenen, en wij kunnen op hen rekenen – samen bouwen wij aan een betrouwbare en duurzame toekomst.

5. Leiderschap betekent niet alleen sturing geven, maar ook inspireren, motiveren en ondersteunen. Wij benadrukken het belang van leiderschap op alle niveaus: van het bestuur en de teamleiders tot de vrijwilligers zelf. Wij moedigen vrijwilligers aan om initiatief te nemen, ideeën te delen en leiderschapsrollen op zich te nemen.

Wat verandert er?

Ons vrijwilligersbeleid bestaat niet alleen uit mooie woorden, maar omvat ook een concreet plan van aanpak. Enkele belangrijke veranderingen en initiatieven zijn:

- Verantwoordelijkheden bij de teams leggen want daar kunnen ze het best worden ingevuld. Dat betekent een belangrijke rol voor de teamleiders in nauwe samenwerking met de coördinatoren van Archeon. De vrijwilligerscommissie zorgt voor de randvoorwaarden en de begeleiding.
- Groepsgewijze kennismaking, de introductie van nieuwe vrijwilligers en de plaatsing in groepen en tijden worden zoveel mogelijk in één keer geregeld. Bijvoorbeeld tijdens de banen/vrijwilligersmarkt.
- Een introductiepakket voor nieuwe vrijwilligers met informatie over de vereniging, de kernwaarden, en praktische richtlijnen.
- Regelmatige teambijeenkomsten voor het uitwisselen van ervaringen, feedback verzamelen en verbeterpunten identificeren. Excursies organiseren, professionalisering bevorderen.
- Er komt één digitale plek voor al onze vrijwilligers-informatie.
- Vrijwilligers worden geregeld in het zonnetje gezet en ontvangen aandacht bij ziekte of tegenspoed.

Versterking van samenwerking

Dit vernieuwd vrijwilligersbeleid is weer een stap vooruit. Door het versterken

van betrokkenheid, wellevendheid, rechtvaardigheid, betrouwbaarheid en leiderschap bieden wij een omgeving waarin iedereen zich gewaardeerd, gemotiveerd en geïnspireerd voelt. Wij nodigen alle vrijwilligers, partners en geïnteresseerden uit om hierover mee te denken. Samen kunnen wij ervoor zorgen dat onze vereniging niet alleen behouden blijft, maar ook levend en aantrekkelijk is voor de toekomst. Wilt u meer weten over ons nieuwe vrijwilligersbeleid of heeft u ideeën en suggesties? Neem dan contact met mij op via voorzittervvva@vrienden-archeon.nl.

Bert Huisman
Voorzitter

Droevig nieuws

Kort na elkaar overleden drie leden van onze vereniging, Willem den Houdijker, Armand Simonis en Carel van de Camp. Elk heeft op eigen wijze een grote bijdrage geleverd aan Museumpark Archeon en onze Vereniging, als lid van de bouwploeg, als secretaris en medeorganisator van onze buitenlandreizen, als Minderbroeder en dirigent. Zij waren ook alle drie lid van een team en ontwikkelden goede vriendschappen met hun mede-teamleden.

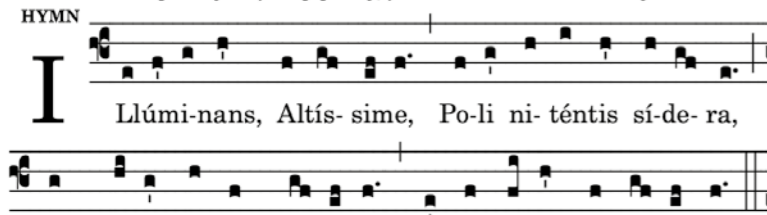
Tijdens de afscheidsplechtigheden, waar ook vele vrijwilligers aanwezig waren, zijn zij ieder op passende wijze mooi herdacht, mede namens de Vereniging, daar valt weinig aan toe te voegen. Hier spreek ik graag namens de vereniging waardering uit voor de betrokkenheid van deze drie vrijwilligers bij Museumpark Archeon en onze Vereniging en wens hun naasten ook in de komende tijd alle sterkte toe. Ik dank hier ook alle leden die aandacht besteedden aan ziekbed, overlijden en afscheid van deze toegewijde vrijwilligers. Uw betrokkenheid wordt zeer gewaardeerd.

Het erfgoed van Ambrosius

Door Helma Hartman, middeleeuws muzikant

HYMN : ILLUMINANS ALTISSIME

Vespers hymn for Epiphany; from the Ambrosian Breviary

Pax, vi-ta, lumen, vé-ri-tas, Je-su, fave pre-cán-ti-bus.

In al die jaren dat ik mij met middeleeuwse muziek bezighield, ben ik in de liederen weinig 'erfgoed' tegengekomen – dacht ik.... De meeste liederen, van troubadours, trouvères en minnezangers gaan immers over een verlangen naar iets in de (nabije) toekomst, over de (hoofse) liefde voor een onbereikbare, meestal adellijke, dame. Maar toen ik er beter over ging nadenken, bedacht ik dat de muziek zelf natuurlijk het erfgoed is. En die muziek begint voor de christelijk-westerse wereld in de vierde eeuw, bij Ambrosius van Milaan (Trier 339 – Milaan 397).

Als kerkvader, bisschop en politicus schreef hij vele werken over kerk, theologie, moraal en ascese. Ook streed hij tegen het arianisme, een religieuze stroming waarin de drie-eenheid niet geaccepteerd werd: Jezus zou 'slechts' god-gelijkend zijn, dus niet gelijkwaardig, maar ondergeschikt aan de Vader. Bij het Concilie van Aquileia (381) werd dit conflict beslecht. Maar voor ons verhaal is het belangrijker dat Ambrosius ook hymnen componeerde, die de grondslag vormen voor de Ambrosiaanse gezangen. Er zijn zo'n 12 gezangen uit die periode en in dezelfde stijl, waarvan vier tot zes met grote waarschijnlijkheid aan Ambrosius worden toegeschreven:

- * Aeterne rerum conditor (ochtendhymne)
- * Veni redemptor gentium (kersthymne)
- * Deus creator omnium (avondhymne)
- * Illuminans altissime (hymne voor epifaniën)
- * Iam surgit hora tertia (paashymne)
- * Splendor paternae gloriae (ochtendhymne)

Deze hymnes zijn wat eenvoudiger en strakker dan de overige, vrijere, lofzangen. De latere lofliederen die in de categorie Ambrosiaanse gezangen vallen, zijn gemaakt in dezelfde stijl. Die stijl kenmerkt zich door een wat lossere zangwijze, en een 'oosterse' (Syrische of Byzantijnse) inslag. Karel de Grote heeft geprobeerd deze Ambrosiaanse of

Milanese rite te vernietigen ten gunste van de Romeinse rite (het 'gewone' Gregoriaans), maar dat is niet helemaal gelukt. Volgens een legende gebod de kerkelijke rechtbank om de Ambrosiaanse en Romeinse missalen drie dagen in een gesloten kerk te leggen, terwijl de gemeente moest vasten. Als na drie dagen bij één van beide boeken het zegel verbroken was, en het boek door goddelijke ingeving geopend, zou dát de door God gekozen, goede, rite zijn, die mocht blijven bestaan. Aldus geschiedde, maar toen de kerk weer geopend werd bleken beide boeken verzegeld te zijn gebleven. Terwijl de menigte toekeek, ontstond een groot geluid, en bij beide boeken werden de zegels verbroken en als door Gods hand geopend. Zodoende mochten beide liturgische tradities naast elkaar blijven bestaan.

Wel zijn de gelijktijdig bestaande Mozarabische, Gallicaanse, Occitaanse, en 'Sarum' (Zuid-Engelse) riten tijdens de Frankische tijd geheel verdwenen. Daar weten wij dus nagenoeg niets van.

Dan blijven die Ambrosiaanse hymnes als erfgoed over. Probeer het eens, dagelijks zo'n hymne zingen (of beluisteren), bij wijze van mindful meditatie, of als een soort mantra ... Dan voel je als het ware erfgoed.

De hymne van Ambrosius

Te Deum Laudamus
(tot U God zingen wij)

Ayun, een bijzondere erfenis

Vrouwe Hadewij (Patricia Verbree)

De Ayun, een erfenis van lang geleden

Een van mijn eerste recepten in de Nova was die van de uien in de as. Om die klaar te maken heb je niet veel nodig behalve een vuurtje en daarom was dit voor iedereen beschikbaar. Nog steeds is het een van mijn lievelingsrecepten, lekker en eenvoudig te maken! Ik gebruik het veelal als een bijgerecht.

De Ui

De Ui is een veelzijdig gebruikte groente. Niet alleen lekker, maar ze zijn ook heel gezond door hun geneeskrachtige eigenschappen voor astma, verkoudheid en andere kwalen. Ze waren bovendien lang houdbaar.

De oudste vondsten van uien in de Nederlanden gaan terug tot ca 690-890 na Chr. In een klooster in Utrecht zijn ui, sjalot en prei uit beerputten tevoorschijn gekomen.

Recepten

Uien in de as

Neem ongeschilde uien en plaats deze in de smeulende as. Wacht tot ze gaan sissen. De schil mag zwart worden, want deze pel je ervan af zodra de uien gaar zijn. Serveer de in stukjes gesneden uien met een sausje van olie, tijm en wat knoflook.

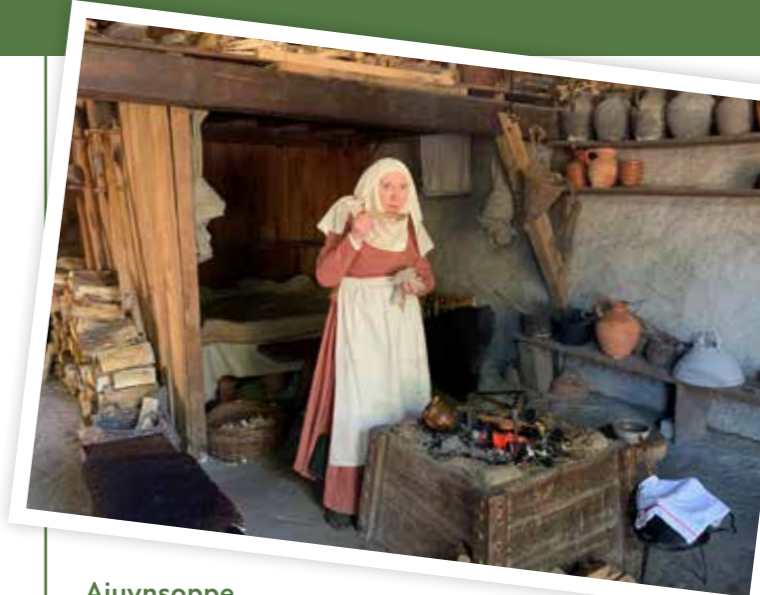
Uienschotel met brood

Ingrediënten: Uien, witte wijn, olijfolie, geroosterd wit brood, amandelmelk, peper en zout.

Schil de uien en snijd ze fijn. Fruit de snippers tot ze geelbruin zijn. Voeg dan wat wijn toe en laat dit zacht koken tot de helft van de wijn verdampt is, voeg naar smaak wat peper en zout toe.

Verwarm ondertussen de amandelmelk. Plaats de geroosterde boterham op een diep bord, voeg wat amandelmelk toe en doe daarover de uien.

Er zijn veel bronnen waarin de basis voor dit recept terug te vinden is. Een bron wil ik expliciet vermelden *The Forme of Cury* uit de veertiende eeuw omdat dit boekje goed bruikbaar is voor de Nederlandse keuken.

Ajuynsoppe

Ingrediënten: Uien, verkruimeld wit brood, olijfolie, witbier, scheutje witte wijnazijn, stukje gember en eventueel een schepje suiker

Uien schillen en fijnsnijden, bakken in de olie, voeg wat broodkruim, bier, scheutje azijn toe en eventueel schepje suiker en fijngesneden gember.

Een Nederlandse versie van dit recept vinden we terug onder 'Ajuynsoppe' in *Eenen seer schoonen ende excellenten Coc-boek* uit de zestiende eeuw.

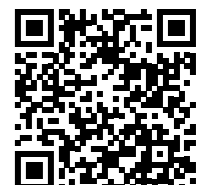
Bovenstaande recepten zijn goed te gebruiken in de Grote Vasten (periode tussen Carnaval en Pasen, waarin men geen vlees of zuivel mag gebruiken)

Eet smakelijk en tenslotte beste lezer, ik heb altijd met veel plezier voor de Nova geschreven en bedank iedereen voor de leuke reacties op de vele recepten. Vrouwe Hadewij gaat andere uitdagingen aan en wie weet kom ik jullie nog wel eens tegen!

Bronnen:

Een mooie website met historische gerechten:

Cookboek van Vrouwe Hadewij, 2025

Boeken en tentoonstellingen

Patricia Pol, vrijwilligster VVvA

Erfgoedboeken

Ik hoef de foto niet te zien om het moment weer naar boven te halen. Het is 1977, diploma-uitreiking van de Havo. Stralend zit ik in een stoel met op schoot mijn cadeau: een groot, dik boek over 'De Middeleeuwen'. Een paar jaar later: 'Sinterklaas 1980, van pap en mam' staat er op het schutblad. De titel van het boek: *Folklore in het dagelijks leven, gewoonten en gebruiken in de lage landen*. In mijn toen nog bescheiden boekenkast stonden *Bob Evers en Het Woeste Wilde Westen* (over indianen) naast *Sagen uit de lage landen*.

Een feestje dus om op zoek te gaan naar een recent uitgegeven erfgoedboek voor deze rubriek. Wat te denken van *Landschappen van Nederland. Handboek voor de geschiedenis van onze leefomgeving* (€89,95, verjaardagscadeau?) en *Gezonken erfgoed* (over 15 iconische scheepswrakken - € 37,50). Of *Groen erfgoed in de stad* (€ 34,95) en het boeiende *Huis en haard. Archeologie van het dagelijks leven* (€ 19,95). Dit laatste boek kreeg ik vorig jaar cadeau als lid van de AWN, leest heerlijk weg en staat vol foto's met

bekende gezichten en plekken (Archeon, preHistorisch Dorp Eindhoven, Masamuda, Ezinge etc.).

Geen boek

Uiteindelijk is het een gemiste trein die de keuze bepaalt. Om de tijd te doden loop ik de boekwinkel in en daar ligt het tijdschrift *Monumentaal*. *Veelzijdig magazine over cultureel erfgoed in Nederland en Vlaanderen*. Met de monumentale trap van kerstvierend kasteel Middachten op de cover. Verrast lees ik dat het de 19e jaargang is, editie 6. Hoe dan? Ook dit gemist!

De inhoud is divers. Onderwerpen als de Erfgoedverhalenkast van Biobased Creations, het middeleeuwse Evesingehuis in Drenthe en de Vijftien Post 65 locaties die aangedragen zijn als rijksmonument, wisselen elkaar af. Het Redactioneel van de hoofdredacteur zorgt voor optimisme. Volgens de Monitor Actief met erfgoed in de vrijetijd (2025) blijkt maar liefst 38 procent van de bevolking van 12 jaar en ouder actief aan de slag te zijn voor (im)materieel erfgoed. Top!

Kosten Monumentaal: jaarabonnement € 59,- maar digitaal € 32,95.

Met dit tijdschrift wil ik dus ook wel op de foto....

Museumtip

In *Monumentaal* vind ik ook de museumtip van deze keer: het eveneens jubilerende Museum Huis Van Gijn in Dordrecht (100 jaar!). Het burgerhuis uit 1729 is de gelukkige bezitter van de enige Nederlandse 17e-eeuwse en vaak verhuisde goudleerkamer.

Geopend woensdag t/m zondag, 11-17 uur.
Adres: Nieuwe Haven 29.

Agenda VVvA & Archeon

Voorjaar tot najaar 2026 - Door Leo van Sister, Communicatie VVvA

28 maart
VVvA lezing
De evolutie van laat-middeleeuwse kledij

25 april t/m 3 mei
Archeon evenement
Meivakantie: diverse activiteiten

9 juni VVvA lezing
Janna Coomans; Emmerhelden: Brand en preventie in Nederland in de Middeleeuwen

augustus
VVvA lezing
Romeinse lezing

17-18 oktober
Archeon evenement
Smeedweekend

5 en 6 april
Processie
Paasprocessie en paasbrunch

6 mei
VVvA lezing
Romeins Alphen: het landschap, water en mensen

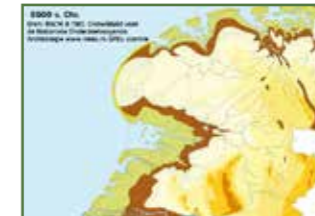
4 en 5 juli
Archeon evenement
Midzomerfair

19 en 20 september
Archeon evenement
Archeon Culinair

1 september
VVvA lezing
Frank Wiersema: Bierbrouwen in de prehistorie

29 april
VVvA auto excursie
Op zoek naar Trijntje. Donken in het landschap

14 t/m 17 mei
Archeon evenement
Int. Viking festival

18-24 juli
Archeon evenement
Prehistorische week

10 oktober
Archeon evenement
Grijze Jager Dag

18 en 19 april
Archeon evenement
Flora & Fauna feest

13 en 14 juni
Archeon evenement
Nationale Archeologiedagen

2-15 augustus
Archeon evenement
Int. Romeins festival

De VVvA organiseert nog meer. Hou de agenda in de gaten.
www.vrienden-archeon.nl en www.archeon.nl

Word lid van de Vrienden van Archeon en steun Museumpark Archeon als vrijwilliger of lid!

Lid zijn van Vereniging Vrienden van Archeon is leuk, leerzaam en gezellig. Als je lid bent van de vereniging kun je deelnemen aan vele activiteiten en heb je veel voordelen.

Vereniging Vrienden van Archeon is een grote en actieve vriendenvereniging die ook het vrijwilligerswerk in museumpark Archeon organiseert. Als vriend ben je lid en kun je, als je daar geschikt voor bent, ook vrijwilliger worden op het park. De vereniging kent vier soorten lidmaatschap. Voor individuele leden tot 25 jaar en voor leden boven de 25 jaar. Voor gezinnen en daarnaast voor bedrijven of scholen. Iedere nieuwe vrijwilliger wordt automatisch ook lid van VVvA en betaalt contributie. Nieuwe leden zijn niet verplicht om ook vrijwilliger te worden alhoewel wij dat zeker toejuichen.

WORD LID VAN DE VERENIGING VRIENDEN VAN ARCHEON en steun museumpark Archeon als vrijwilliger of lid! Scan de QR-code voor informatie en aanmelden lidmaatschap.

- ☒ Je kunt gratis naar onze maandelijkse lezingen over archeologie en geschiedenis
- ☒ Je ontvangt het hele jaar 50% korting op de toegang tot Archeon voor maximaal 4 personen per keer (met uitzondering van enkele grote evenementen)
- ☒ We organiseren twee Vriendendagen incl. ALV in het park met gratis entree
- ☒ Je kunt mee op excursies naar verschillende archeologisch interessante plaatsen
- ☒ Of deelnemen aan de jaarlijkse buitenlandse VVvA archeologiereis
- ☒ Maandelijks word je geïnformeerd met een nieuwsbrief en je ontvangt tweemaal per jaar ons digitale magazine NoVA
- ☒ Als lid van Vereniging Vrienden van Archeon draag je bij aan ons jaarlijkse cadeau aan museumpark Archeon.

Scan de QR-code voor informatie en aanmelden lidmaatschap

Marcus & Marbod

Door Gilius